

Állományfejlesztés

A hozzáférhetőséget a beszerzési politika alapozza meg. A belátható jövőben egyelőre minden országnak magának kell beszereznie az igényeinek zömét kielégítő dokumentumokat, mert messze még az elektronikus úton tárolt információk online hozzáféréseinek megvalósulása, s valószínűtlen, hogy minden dokumentumot valaha is így fognak tárolni. Kényelmetlen, gazdaságtalan, sőt a nemzeti önérzetet is sérti, ha egy ország információs igényeinek kielégítésében túlságosan is másokra szorul.

Ennek ellenére kevés országban van nemzeti beszerzési politika vagy program, holott egyetlen könyvtár sem áll meg önmagában. A használói igények kielégítésére a teljes központosítástól a teljes decentralizálásig sok lehetséges megoldás akad, de az előbbi mellett erősebb érvek szólnak. A gyarapítási kooperáció akkor lehet sikeres, ha külön összegek fedezik a többletként jelentkező dokumentumok megvásárlását. Ez esetben viszont nincs értelme az összegeket több könyvtár között felosztani. Ha pedig a beszerzések részben vagy egészen egy helyre koncentrálnak, akkor már egyetlen országos dokumentumellátó központról, más szóval a nemzeti könyvtárról van szó.

Az UAP alapelve, hogy minden ország köteles minden általa nyomtatott anyagot kölcsönadni vagy másolatban rendelkezésre bocsátani akár saját, akár más ország honpolgárának. Ezt a feladatot nehezen tudja teljesíteni egy decentralizált rendszer, ezért célszerű egy, az ország összes nyomtatványát tartalmazó gyűjteményt felállítani. Több tényezőtől függ, hogy ez a gyűjtemény maga a nemzeti könyvtár, vagy annak csak egy része legyen. Először, hogy milyen típusú a nemzeti könyvtár (archivális jellegű-e, tartalmaz-e egyéb fajta dokumentumokat, mint pl. filmeket, hangfelvételeket, milyen méretűek a külföldi gyűjteményei stb.), másodjára, hogy milyen mennyiségű igényeket elégít ki (nagy kölcsönzési és másolási forgalom esetén célszerű ezek kielégítésére külön állományt kifejleszteni), harmadszor, hogy a gazdasági megfontolások milyen megoldást indokolnak, s végül meghatározó szerep jut a nemzeti könyvtári gyűjtemény jellegének (ha főleg értékes, egyszeres példányokból áll, aligha lehet az UAP céljaira használni, ami persze nem zárja ki, hogy ellátási célokra egy másik gyűjteményrészt ne fejlesszenek ki a nemzeti könyvtár mellett).

Egy részben vagy teljesen centralizált gyarapítási rendszer többféleképpen alakítható ki. Az első lehetőség egy helybeli és könyvtárközi használatot egyaránt kielégítő gyűjtemény, kiadványonként legalább két példánnyal. A másik változat három gyűjteményrészt tételez fel: egy, a védett dokumentumokat és a sűrűn használt anyagokat tartalmazó

prézens részleget, egy kölcsönzési és másolási célokat szolgáló, átlagos sűrűséggel s ennél gyakrabban jelentkező igényeket kielégítő részleget és egy keveset használt, valójában nem értékes anyagokat tartalmazó részleget, amely mind a helybeli, mind a könyvtárközi használatot szolgálja. A harmadik megoldás két teljesen különálló gyűjtemény: egy nemzeti könyvtár és egy nemzeti dokumentumellátó központ. Mindhárom megoldásban a nemzeti könyvtár játssza a fő szerepet.

A decentralizált rendszereknek is megvan a létjogosultságuk, különösen szövetségi államokban (pl. az NSZK megoldása); ilyenkor azonban gondos szervező-irányító munkára van szükség.

Dokumentumellátás

A központosított dokumentumellátásban az ellátó központra, s ha része a nemzeti könyvtárnak, akkor a nemzeti könyvtárra hárul a kulcsszerep. A legátfogóbb központi gyűjtemény sem tud azonban minden igényt maga kielégíteni (még a BLDSC állománya is csak mintegy 85%-át fedezi le a hozzá befutó kéréseknek), ezért szükség van háttérkönyvtárakra. Az ellátásban való közreműködésük érdekében legalább egy laza rendszert kell megteremtteni (kérőlap, kódjelek, díjszabás stb.). Sok országban a nemzeti könyvtár kezeli az általános központi katalógust, amely mind az országon belüli elérhetőséget, mind a külföldről érkező igények kielégítését lehetővé teszi. Ahol nem ez a helyzet, nagy nehézségekkel jár a nemzetközi forgalom lebonyolítása.

Megőrzés

Fontos problémát jelent a selejtezés, hiszen a megjelenésük idején könnyen hozzáférhető, számos könyvtárban meglévő könyvek, ha mindenhol egyszerre vonják ki őket, alig elérhetővé válnak. Ha nem működik egy olyan mechanizmus, amely meggátolja, hogy selejtezzék az utolsó példányokat, vagy hogy megőrizzék őket egy központi helyen, akkor a hozzáférhetőség csorbát szenvedhet. A legelőnyösebb megoldást a nemzeti dokumentumellátó központ kínálja: az összes kivont könyvet ide kell beküldeni, s a központ eldönti, mit tart meg magának, mit kínál fel más könyvtárnak. A decentralizált rendszerekben a szakterületileg illetékes könyvtáraknak küldik meg a kivont anyagokat. A nemzeti könyvtár — akkor is, ha nem látja el a nemzeti dokumentumellátó központ feladatát — szerepet játszhat a hozzáférhetőség megszervezésében és folyamatos fenntartásában.

Régi kiadványok

Az UAP követelménye kiterjed a régi kiadványokra is, ám a központi katalógusokban általában gyengén szerepelnek a 19. századi és a még korábbi anyagok. Ugyanakkor használatuk is gyakran a helybeli igénybevételre van korlátozva. További problémát jelent romlott fizikai állapotuk, különösen az 1800 után megjelentek esetében. Előbb-utóbb sort kell keríteni mikroformátumú vagy elektronikus úton való tárolásukra, ami a legcélszerűbben nemzetközi kooperációval oldható meg, a "minden ország felelős a maga területén megjelent dokumentumokért" elve alapján.

Egy átfogó másolatkészítési program nemcsak a használat érdekeit szolgálja, de javítja az eredeti példányok továbbélési esélyeit is. Ezen a területen is a nemzeti könyvtárakra hárul a vezető szerep.

Interaktív adatbázisok mint a fejlődő országokkal foglalkozó irodalom forrásai

A fejlődő országok nemzeti bibliográfiái — néhány kivételtől eltekintve — kizárólag az adott ország területén megjelent publikációk regisztrálására vállalkoznak, és nem foglalkoznak a többi országban kiadott, őket érintő kiadványok számbavételével. Emellett nincs egy olyan központ sem, amely akár nyomtatott formában, akár gépi adathordozón gyűjtené azokat az információkat, melyek segíthetnék a harmadik világ gazdasági és társadalmi fejlődését.

Az alábbiakban ismertetett vizsgálat célja:

- ◆ elemezni azokat a forrásokat, amelyek a fejlődő országokat érintő irodalmat tartalmazzák;
- ◆ meghatározni ennek az irodalomnak a mennyiségét és más jellemzőit (dokumentumtípus, nyelvi és tematikai megoszlás stb.);
- ◆ választ adni arra a kérdésre, lehetséges-e létrehozni egy olyan egységes, átfogó információs rendszert, amely a fejlődés kérdéseivel foglalkozik.

Terminológia, meghatározások

A vizsgálat az egy főre jutó bruttó nemzeti termék alapján határozta meg, hogy mely országot tekinti fejlődő országnak, de kizárja a vizsgálatból az olajexportáló, valamint a kelet-európai országokat. A kísérlet során a fejlődéssel foglalkozó irodalom körébe tartozónak tekintettünk minden olyan publi-

Következtetések

Akár a meglévő adottságokból kiindulva, az országos könyvtári rendszer elemeinek továbbfejlesztésével, akár — ami kívánatosabb — a szükségletekhez igazodó tervezéssel és fejlesztéssel kívánja egy ország megoldani az UAP feladatait, vitathatatlan a *nemzeti könyvtár* meghatározó szerepe. Ezért a nemzeti könyvtárnak át kell gondolnia hagyományos funkcióit, hiszen minden tevékenysége összefügg az UBC és az UAP megvalósításával. Nem könyvtári, hanem nemzeti érdek a kiadványok hozzáférhetősége, s ennek érdekében a nemzeti könyvtár archívumból forrásközponttá válhat.

/LINE, M. B.: *The role of national libraries in UAP.* = *Information Development*, 2. köt. 3. sz. 1986. p. 167–174./

(Papp István)

kációt, ill. nem publikált dokumentumot, amely arra hivatott, hogy segítse a fejlődő országokat a fejlődés alapvető területein (mezőgazdaság, üzleti élet, ipar, társadalmi szféra stb.).

A vizsgálat körébe vont adatbázisokban a keresés ún. *produktív deskriptorok* segítségével történt, amelyeket az OECD által kiadott makrotezausz-ból választottunk ki.

Az interaktív keresés ún. *profil morfémák*-kal történt. A profil morféma olyan szócsonk, amely több produktív deskriptorban is megtalálható. (Ilyen például az *industr* szótő.)

Források

A négy alapvető forrás a fejlesztés kérdéseinek irodalmát tartalmazó négy nem nyilvános adatbázis nyomtatott indexe volt:

- ◆ az Ottawában található DEVSIS adatbázis 1975–81. évi indexe, a *Devindex*, amely az ezekben az években publikált irodalmat tartalmazta,
- ◆ az Addis-Abeában található DEVSIS-Africa adatbázis 1980–81. évi nyomtatott formája, a *Devindex-Africa*, amely az 1958–1981 között publikált irodalmat tartalmazta,
- ◆ a New-Yorkban található UN-DIS adatbázis 1980–82. évi nyomtatott változata, a *Development Information Abstracts*, amely főleg az 1975–1982 közötti időszak nem publikus anyagát tartalmazta, valamint